

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.6.21>

POLITYKA PAŃSTWA UKRAINY W DZIEDZINIE RELIGII W KONTEKŚCIE REKLAMY EUROPEJSKIEJ TOLERANCJI RELIGIJNEJ

Andrii Kobetiak

*kandydat nauk filozoficznych, doktor nauk politycznych,
Profesor nadzwyczajny Katedry Filozofii i Nauk Politycznych
Państwowy Uniwersytet im. Żytomierza Iwana Franki (Żytomierz, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-6899-0571
kobetiak@meta.ua*

Adnotacja. Wydarzenia ostatnich lat na Ukrainie świadczą o rosnącym znaczeniu czynników religijnych i politycznych w społeczeństwie ukraińskim, co wymaga ponownego przemyślenia zjawisk i procesów z nimi związanych. Dla młodej Ukrainy utworzenie Kościoła autokefalicznego jest sprawą bezpieczeństwa narodowego, ustalenia orientacji narodowej samoidentyfikacji, prestiżu państwa na arenie międzynarodowej, a co najważniejsze, możliwości skonsolidowania obywateli w jedną, największą wyznania w kraju. Celem artykułu jest ukazanie problematyki wpływu politycznego w skali europejskiej na proces całkowitego podziału gałęzi ukraińskiego prawosławia na różne jurysdykcje. Ukazuje się ewolucja procesów politycznych w okresie kształtowania się systemu autokefalicznego. Ustalono, że przyszłe zjednoczenie ukraińskiego prawosławia przyczyni się do konsolidacji społeczeństwa ukraińskiego. Jest to kluczowe zadanie państwa, Kościoła i wszystkich instytucji cywilnych w warunkach otwartej wojny ze strony agresora. Udowodniono, że przyczyną ewolucji procesów państwowo-politycznych w Europie jest brak jasnego uregulowania trybu ogłoszenia nowego Kościoła autokefalicznego, co pogłębiło podział Kościołów na Ukrainie.

Słowa kluczowe: Wymiar europejski, reklama, instytucja polityczna, władza państwowa, autokefalia, wpływy polityczne.

STATE POLICY OF UKRAINE IN THE FIELD OF RELIGION IN THE CONTEXT OF ADVERTISING EUROPEAN RELIGIOUS TOLERANCE

Andrii Kobetiak

*candidate of philosophy, doctor of political sciences,
Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science
Zhytomyr Ivan Franko State University (Zhytomyr, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-6899-0571
kobetiak@meta.ua*

Abstract. The events of recent years in Ukraine testify to the growing importance of religious and political factors in Ukrainian society, which requires a rethinking of the phenomena and processes associated with them. For young Ukraine, the formation of an autocephalous church is a matter of national security, establishing the orientation of national self-identification, the prestige of the state in the international arena, and most importantly, the possibility of consolidating citizens into a single, largest denomination in the country. The purpose of the article is to highlight the problems of political influence on a European scale on the process of total separation of the branches of Ukrainian Orthodoxy into different jurisdictions. The evolution of political processes during the formation of the autocephalous system is revealed. It has been established that the future unification of Ukrainian Orthodoxy will contribute to the consolidation of Ukrainian society. This is the key task of the state, the church and all civil institutions in conditions of open war on the part of the aggressor. It has been proven that the reason for the evolution of state-political processes in Europe is the lack of clear regulation of the procedure for declaring a new autocephalous church, which deepened the division of churches in Ukraine.

Key words: European dimension, advertising, political institution, state power, autocephaly, political influence.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕЛІГІЇ В КОНТЕКСТІ РЕКЛАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Андрій Кобетяк

*кандидат філософських наук, доктор політичних наук,
доцент кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка (Житомир, Україна)
ORCID ID: 0000-0001-6899-0571
kobetiak@meta.ua*

Анотація. Події останніх років в Україні свідчать про ріст вагомості релігійного й політичного чинників в українському суспільстві, що вимагає переосмислення пов'язаних із ними явищ і процесів. Для молодшої України формування автокефальної церкви – питанням національної безпеки, утвердження орієнтиру національної само-

ідентифікації, престижу держави на міжнародній арені, а головне – можливість консолідації громадян в єдину, найбільшу в країні конфесію. Мета статті – висвітлити проблеми політичного впливу в Європейському масштабі на процес тотального розділення гілок українського православ'я на різні юрисдикції. Розкрито еволюцію політичних процесів під час формування автокефального устрою. Встановлено, що майбутнє об'єднання українського православ'я посприє консолідації українського суспільства. Це ключове завдання держави, церкви і всіх громадянських інститутів в умовах відкритої війни зі сторони агресора. Доведено, що причиною еволюції державно-політичних процесів у Європі є відсутність чіткої регламентації процедури проголошення нової автокефальної церкви, що поглибило розділення церков в Україні.

Ключові слова: Європейський вимір, реклама, політичний інститут, державна влада, автокефалія, політичний вплив.

Вступ / «Introduction». Питання вироблення механізму правового регулювання утворення нової помісної автокефальної церкви систематично поставало перед європейською православною спільнотою. Особливо актуальним воно було в другій половині XIX–XX ст., коли більшість визнаних православних церков у Європі отримали власну незалежність. Через геополітичні, військові та державницькі трансформації XX ст. на європейській арені з'явилася низка держав, які прагнули мати власну незалежну церкву. Політичні процеси, які відбувалися у балканських країнах не могли оминати церковного життя. Незважаючи на закріплення принцип відокремлення церкви від держави та взаємне невтручання у внутрішні справи одна одної, кожна із новопроголошених держав порушила питання про церковну автокефалію.

Однак, процес набуття церковної незалежності набув автоматичного характеру. Після 1991 р. Україна не набула незалежності церковної. Багатовіковий вплив Російської церковної імперії наклав відбиток на релігійне життя несформованого українського суспільства. Проблема релігійної самоідентифікації гостро відобразилася на розбудові нової демократичної України. За роки державної незалежності Україна так і не здобула міжконфесійного миру та припинення конфліктів на релігійному підґрунті. Наша країна одна з найбільших православних держав світу, тому надання довгоочікуваного Томосу українській церкві – історична та канонічна справедливість. Тому питання проголошення автокефалії було стратегічним завданням усієї української нації. Нині це одна з найактуальніших проблем європейського співтовариства. Всі державницькі інституції України долучилися до формування законодавства і державної ідеології у релігійній сфері з метою проголошення та майбутнього утвердження власної незалежної церкви. В тій чи іншій мірі всі православні церкви, і навіть Ватикан, долучилися до обговорення української церковної ситуації.

Мета статті полягає у висвітленні причин та наслідків розділення українського православ'я на різні юрисдикції у контексті євроінтеграційних процесів нашої держави. Реклама та пропаганда європейського способу життя значною мірою утвердила поняття мультикультуралізму та полірелігійності. Здорова конкуренція і мирне співіснування різних релігійних утворень – фундамент релігійного життя сучасної Європи. Увагу дослідження зосереджено на спробах державного регулювання та спробі налагодження міжконфесійних та державно-церковних відносин. **Завданням дослідження** є спроба напрацювання нового, альтернативного підходу до проблеми впливу європейської політики у сфері релігії та пропаганди поліконфесійності та загальної рівності в Україні.

Методи дослідження. Відсутність напрацьованої методології та значний науковий і політичний інтерес призводить до появи нових теорій та систем державно-церковної взаємодії. Напрацювання новаторських підходів у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі щодо потенційних напрямків гармонізації та толерантизації взаємовідносин між державними та релігійними інститутами. Це стимулює необхідність вивчення та систематизації наявних та напрацювання нових методологічних напрацювань. Характерним, на наш погляд, є розмежування методів з досліджуваної тематики на групи які дозволять скласти цілісне розуміння предмету державної релігійної політики та автокефальної проблематики: загальнонаукові, спеціальні та міждисциплінарні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан наукової розробки обраної теми сьогодні неоднозначний. З одного боку наявна значна кількість публічних заяв, виступів та офіційних листів ієрархів та богословів від різних Помісних церков, однак більшість з них мають полемічний або політичний характер. З іншого – значно активізувався інтерес громадськості до питання не/єдності православних церков при умовах цивілізаційних викликів. Такий сплеск інтересу до проблеми автокефалії безумовно пов'язаний із проголошенням 15 у диптиху автокефальної церкви, а саме ПЦУ.

Актуальною сьогодні є праця відомого борця за незалежність української церкви митрополита Олександра (Драбинко) «Українська церква: шлях до автокефалії», в якій автор поглиблено розкриває спосіб реалізації різних концепцій автокефалії Української церкви у XX ст. Необхідно згадати напрацювання архієпископа, доктора наук Кирила Говоруна про юрисдикцію українського православ'я та можливості канонічного становлення Помісної церкви та М. Гергелюка про канонічні й еклезіологічні основи автокефального устрою церков в Вселенського православ'я. Необхідною для дослідження є робота керівника ДЕСС Віктора Єленського «Релігія після комунізму», в якій розкривається саме європейський контекст міжконфесійних відносин в Україні, та інші.

До проблеми розділення українського православ'я і політичного впливу на ці процеси зверталися відомі вітчизняні філософи-релігієзнавці В. Єленський, С. Здіорук, А. Колодний, П. Кралюк, О. Саган, Л. Филипович, Ю. Чорноморець та інші. Всі вони одноставно відстоюють ідею необхідності надання незалежності українській церкві. Крім того, вчені вважають, що становлення молодого українського держави, розбудова

громадянського суспільства та припинення війни неможливе без автокефальної церковної організації. Важливими є публікації, заяви та інтерв'ю провідних українських ієрархів. Окремо варто згадати патріарха Філарета, митрополитів Епіфанія, Онуфрія та Макарія, блаженнішого Святослава (Шевчука). Завжди актуальними є праці митрополита Олександра (Драбинко), архієпископа Євстратія (Зорі), та інших ієрархів різних церковних юрисдикцій, які постійно виступають із заявами та офіційними документами в різних мас-медіа. Що стосується ієрархів Помісних церков, то більшість предстоятелів та відомих богословів вже висловились стосовно українського питання. Перш за все, це стосується патріарха Варфоломія, патріарха Кирила, митрополита Іларіона (Алфеева), архієпископа Даниїла (екзарха в Україні) та інших церковних лідерів світу.

Основний матеріал. За період існування Православної церкви України сформувалося два протилежні табори Помісних церков, які мають протилежні погляди на українське питання. Крім того, одним із важливих завдань нашого дослідження є політичний аналіз основних положень формування ідеї незалежної Української церкви у ХХІ ст. та прогнозування варіантів світової взаємодії на Всеправославній нараді.

Перші роки незалежності України визначаються «процесом релігійного відродження», який супроводжувався відновленням релігійної традиції та її подальшим розвитком і набуттям нових особливостей та характеристик. Конфігурація релігійної мережі України сьогодні пов'язана з політичними процесами Європи, яка була розділена на два релігійні макрорегіони: «Лінія розлому між цивілізаціями, що відокремлює Захід від православ'я, проходить прямо її центром ось уже декілька століть» (Novorun, 2016: 284).

У 1991 р. за нормами церковного права сформувалися усі необхідні умови для проголошення незалежності Української церкви в межах існування давньої Київської митрополії. Церква отримала значні перспективи для інституціалізації та подальшого розвитку.

За роки державної незалежності українське суспільство періодично порушувало питання автокефалії. І 6 січня 2019 р. Українська церква офіційно отримала історичний документ, що заклав підвалини до формування нового громадянського суспільства. До того ж, це один із невід'ємних елементів утвердження державності та підняття авторитету самої України на міжнародній арені. Особливо актуальним це стало в часи військового протистояння з Росією та анексії Криму, після чого всі три гілки православ'я, особливо УПЦ МП, мали неабиякий поштовх для відокремлення від Москви, але не скористалася цим (Tupick, 2022: 287). Сьогодні, незалежність нової української церкви – уже сформований елемент українського буття й історична об'єктивність. Водночас, юрисдикційне розділення у світовому православ'ї продовжується. Тривалий час в Україні функціонувало декілька православних церков, які були схожими сутнісно, але різними за формою. Тому дослідження історії поділу православних церков в Україні на різні юрисдикції допоможе зрозуміти політичну складову такого становища, що сприятиме об'єднанню усіх православних вірян і гілок навколо визнаної Православної церкви України. Безперечно, надзвичайно важливим чинником було отримання Томосу й декларація її існування, але досягти повного визнання без входження до нової церковної структури більшості українських парафій буде складно.

Для глибшого розуміння проблеми юрисдикційного розділення сучасного православ'я в Україні необхідно проаналізувати політичний контекст утворення кожної із трьох основних церков. Принагідно зауважимо, що в Україні існують й інші, менш численні православні утворення, наприклад Українська дійсна автокефальна православна церква, Українська незалежна апостольська церква, Українська православна церква патріарха Кулика та ще низка інших, однак усі вони разом не становлять навіть 0,1 % від загальної чисельності українських парафій або ж існують номінально у вигляді парафії-приходу її засновника. Тож далі в дослідженні йтиметься лише про УАПЦ, УПЦ МП і УПЦ КП.

Першою православною конфесією в Україні була Українська автокефальна православна церква, яка утворилася на Всеукраїнському православному соборі в Києві 1921 р. (Stan, 2007: 152). Основною проблемою, з якою зіткнулися учасники установчого Собору, було рукопокладення перших ієрархів новоутвореної церкви. Новообраного митрополита Київського і всієї України, відомого релігійно-громадського діяча та борця за незалежність протоієрея Василя Липківського, РПЦ відмовилася благословляти на це служіння. Тому Собор ухвалює рішення самостійно, без єпископату, посилаючись на практику Олександрійської церкви перших століть, висвятити свого першоїєрарха (Sahan, 2004: 207). Наступні хіротонії духовенства звершувалися традиційно (два-три єпископи рукопокладають нового).

Сам Собор утвердив і визнав факт, що особливості першої хіротонії зумовлені політичними обставинами. Однак це стало основною перешкодою на шляху до визнання УАПЦ світовим православ'ям. Крім того, шалений супротив новоутвореній церковній структурі створював митрополит Михайло (Єрмаков), екзарх Московського патріарха в Україні. Загалом УАПЦ у ХХ ст. пройшла складний шлях свого становлення, так і не здобувши визнання у православному світі. У часи радянщини влада жорстко контролювала її діяльність. Період церковних розділень 20–30-х рр. не сприяв її становленню та інституціалізації, частина духовенства відійшла та повернулася до РПЦ. Не отримавши світового визнання, багато священнослужителів виїздило за кордон. Тому УАПЦ у ХХ ст. так і не сформувалася як монолітна структура. У 1936 р. після арешту митрополита Івана Павловського та кількох єпископів УАПЦ припиняє свою діяльність (Sahan, 2004: 328).

Своє відродження УАПЦ пов'язує вже з 1989 р., коли 16 лютого було створено відповідний Комітет у Києві. На Соборах у Львові та Києві було обрано нового патріарха Київського і всієї України Мстислава (Скрипника) (Parkova, 2011: 142). Радянська влада протидіяла відродженню УАПЦ, уважаючи цей процес частиною ідейно-політичної боротьби українського народу за незалежність. Після здобуття Україною

незалежності тиск на УАПЦ значно зменшився і відроджена структура розпочала власну широкомасштабну інституціоналізацію по всій території України. Однак боротьба цієї церкви за православне визнання не увінчалась успіхом. Москва всіляко чинила опір відокремленню незалежної церкви, оскільки кількість парафій в Україні становить половину загальної кількості приходів усієї РПЦ. Крім того, імперські амбіції Росії, утілені в ідеях «Третього Риму» та «Русского мира», не могли дозволити відділення жодної з колишніх республік навіть у духовному плані. Це могло б спричинити ланцюгову реакцію, адже Молдова, Естонія та Білорусь постійно порушували питання про утворення незалежних церковних юрисдикцій саме на хвилях національного відродження і державної незалежності. Офіційно церква зареєстрована відповідними державними органами 1995 р. Станом на 1 січня 2018 р. в Україні було зареєстровано 1167 парафій УАПЦ, 101 з яких уже не діяла (Novorun, 2019: 361).

Найчисельнішою православною структурою в Україні є Українська православна церква, яка перебуває в єдності з Московським патріархатом. Її історичний шлях розпочинається із Всеросійського православного собору 1918 р., коли їй було надано автономію в канонічному єднанні із РПЦ. Згодом, у 1922 р. патріарх Московський Тихон підтвердив цей статус. Але в радянський період керівництво РПЦ робило вигляд, що ніякої автономії не існує (Lucian, 2008: 430). Церква в Україні існувала як екзархат РПЦ, причому впродовж 60 років не збирали собор українських єпископів, який повинен був обрати свого першоієрарха. Екзархи призначалися в Москві з числа етнічних росіян. Уперше у 1968 р. цю посаду обійняв українець – митрополит Філарет (Денисенко).

Український екзархат Московського патріархату канонічно включав у себе єпархії з парафіями та монастирями, які розташовані на території Української РСР. «Українська православна церква» – офіційна назва, а титул екзарха звучав як митрополит Київський і Галицький, патріарший екзарх всієї України. Так уперше з'являється назва «Українська православна церква», яка має Синод екзархату – найвищий законодавчий, виконавчий і судовий орган влади в межах визначених канонами і Статутом РПЦ. Синод екзархату був повністю незалежний на території України, хоча й був підзвітний Священному Синоду РПЦ (Politics, 1994: 182).

На позачерговому Архієрейському соборі РПЦ 25–27 жовтня 1990 р., обговорювалося питання про розширення самостійності й самоуправління УПЦ. Українську церковну ситуацію досліджувала спеціальна комісія під головуванням митрополита Крутицького та Коломенського Ювеналія. Було ухвалено рішення про надання УПЦ статусу автономії із широкими правами. Собор сформував «Визначення про УПЦ»: «УПЦ надається незалежність і самостійність в її управлінні, предстоятель УПЦ обирається українським єпископатом і благословляється Московським патріархом, митрополит Київський і всієї України, як предстоятель УПЦ, є постійним членом Священного Синоду РПЦ». Того ж року патріарх Московський Алексій II вручив митрополиту Філарету Грамоту про незалежність. Крім того, Алексій II направив офіційний лист міністрові юстиції України В. Онопенку. У документі йшлося, що УПЦ незалежна й самостійна в управлінні, а РПЦ не претендує на все рухоме і нерухоме церковне майно на території незалежної України, адже воно автоматично переходить до УПЦ. Немає ніякої адміністративно-фінансової підзвітності Московській патріархії (Parkova, 2011: 208).

На момент надання статусу автономії УПЦ володіла 20 єпархіями, 29 монастирями (включно з Києво-Печерською і Почаївською лаврами), Одеською семінарією (згодом відкрилися Київська і Волинська, а в 1992 р. – і Київська духовна академія) та 5031 релігійними громадами. Кількість архієреїв Української православної церкви становила 20 правлячих, один вікарний та один заштатний архієпископ (Sahan, 2004: 721). Така потужна мережа парафій, найбільша для України, сформувалася й була реєстрована тому, що в «доперибудовні» часи в країні легально діяли лише Український екзархат РПЦ (УПЦ стала його правонаступницею) та об'єднання євангельських християн-баптистів України – складова частина ВРЄХБ.

За роки незалежності України УПЦ Московського патріархату декілька разів мала змогу здобути власну автокефалію, але проросійська частина архієреїв завжди блокувала це питання, тому собори українських архієреїв, ухвалювали рішення про «недоцільність постановки питання про досягнення автокефалії найближчим часом». Схоже рішення схвалили на Соборі 28 липня 2000 р. Так і не здобувши повної незалежності, станом на 1 січня 2018 р. УПЦ була найбільшою релігійною організацією в Україні. Кількість чинних парафій – 12064 (Novorun, 2019: 261).

Після надання Томосу для ПЦУ та її структурного оформлення, масових переходів з Московського патріархату, як це анонсувалося, не відбулось. Державний реєстраційний орган у новому статистичному звіті на початок 2021 р. вказує, що УПЦ МП залишається панівною православною конфесією: сьогодні зареєстровано 12406 її парафій, тоді як ПЦУ після об'єднання має 7188 громад.

Наймолодшою з-поміж православних конфесій в Україні є Українська православна церква Київського патріархату. Її ідейним лідером був патріарх Філарет (Денисенко). Після проголошення державної незалежності України автокефальні настрої активно поширюються в православному середовищі. Тоді митрополит Київський і всієї України Філарет (УПЦ МП) виступив за повну автокефалію Київської митрополії. Однак Росія всіляко намагалася втримати у власному силовому полі церковний Київ. Створювався шалений тиск на проукраїнську ієрархію. Архієрейський собор РПЦ змушує Філарета дати обіцянку про зречення митрополичої кафедри. Харківський собор проходив без участі митрополита Філарета, що призвело до обрання нового предстоятеля УПЦ МП – митрополита Володимира (Сабодана). У відповідь на такі дії 25–26 червня 1992 р. у Києві відбувся об'єднаний собор УАПЦ та частини УПЦ МП, яка залишилася вірною митрополиту Філарету. Нова церковна структура отримала назву УПЦ КП.

Незвичною є ситуація, коли більшість автохтонного єпископату залишаються в «чужій» кїріархальній церкві, а незначна частина утворює нову автокефальну структуру. Саме так відбулося в 1992 р., коли на Соборі українські єпископи просили не визнати вже проголошену в РПЦ автокефалію, а лише проголосити її. Напевно це була основна стратегїчна помилка в історичному русї та боротьбі за церковну незалежність (Novorun, 2019: 297).

Предстоятелем був обраний Патріарх Мстислав (Скрипник), який очолював недавно відроджену УАПЦ. Після смерті Мстислава в 1993 р. УАПЦ знову відділяється, а її очільником стає патріарх Димитрій (Ярема). У 1993–1995 рр. УПЦ КП очолював патріарх Володимир (Романюк). Саме він відродив ідею Києвоцентричності слов'янських земель, наголосивши, що «Київ – другий Єрусалим». З 1995 р. УПЦ КП очолює патріарх Фїларет. Важливим моментом новаторства у світовому православ'ї є започаткування Фїларетом так званого «паралельного диптиха». Завдяки власним контактам зі світовими православними лїдерами новообраний Київський патріарх започатковує євхаристичне спілкування з іншими світовими церквами, які не мають світового визнання, наприклад з, опозиційною церквою Болгарії, Македонською ПЦ, церквою Чорногорії та іншими церковними утвореннями, які прагнули незалежності та світового визнання. Станом на 1 січня 2018 р. чинними є 4807 громад (Ishchuk, 2020: 21).

Отже, із 1995 р. офіційно зареєстрованими, сформованими та чинними на території всієї України є три конфесії: УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ. УАПЦ та УПЦ КП ідейно близькі, оскільки в основі їхнього служіння лежить ідея Києвоцентризму та загально православного визнання. Водночас численні об'єднавчі собори та комісії цих двох церков, які постійно «діяли», до моменту створення ПЦУ так і не відбулися. Варто зазначити, що й УПЦ МП за період незалежності декілька разів створювала відповідну комісію для діалогу з УАПЦ та УПЦ КП, але далі паперу справа не рухалась.

Важливою ознакою поліконфесійності релїгійних організацій в Україні є їхня консолїдація в інституційні об'єднання міжрелїгійного і міжконфесійного характеру. Такі об'єднання утворюються в Україні з 1991 по 2015 рр., і їх було близько десяти. До них належні православні церкви різних юрисдикцій, а також всі християнські конфесії. Зазначені об'єднання утворюються з метою відображення консолїдованої позиції та відстоювання спільних інтересів їхніх членів у сфері міжрелїгійних і міжконфесійних відносин, а також у відносинах між державою і релїгійними організаціями (Herheliuk, 2014: 85).

Багаторічний шлях об'єднання пройшли й проукраїнські УАПЦ та УПЦ КП. Численні об'єднавчі собори та засідання давали надію на подальше утвердження єдності. Один із останніх прикладів – документ про утворення Помісної Української православної церкви влітку 2015 р. Цей документ так і не був втілений у життя, але він свідчив про регулярне обговорення процесу об'єднання церковної структури.

Тому утворення Православної церкви України завжди було основним вектором руху згуртування гілок українського православ'я навколо ідеї автокефалії та злиття заради проголошення Помісної церкви. Тому Вселенське визнання цього процесу – логічне завершення важливої справи становлення незалежності України загалом.

Що стосується новоутвореної Православної церкви в Україні, то її інституційне оформлення наразі триває. Процес її становлення як юридичної особи лише розпочато. Не визначено остаточно єдиної назви конфесії, адже самі очільники називають її «Православною церквою України» або ж допускається «ПЦ в Україні». У Томосі, підписаному Вселенським патріархом Варфоломієм, ужито назву «Святїша церква України». Крім того, на місцях єпархій УПЦ КП та УАПЦ не відбувається об'єднавчих зборів духовенства, спільних богослужїнь священства неїснуючих церков.

Важливим кроком до примирення і водночас свідченням відкритості до діалогу є утворення Православною церквою України на засідання Священного Синоду від 5 грудня 2019 р. Комісії з міжхристиянських відносин (Herheliuk, 2014: 104). Відзначимо, що схожі комісії у свого часу створювалися під егідою УПЦ МП, УАПЦ та УПЦ КП, але конструктивної діяльності вони не продемонстрували. Тому надзвичайно важливо, щоб новоутворена інституція працювала на благо примирення українських церков. Це можливо виключно на основі толерантності та діалогу. Якщо діяльність Комісії вийде за межі формального існування, тоді можна буде говорити про реальні результати, які необхідні українській спільноті заради досягнення миру й консолїдації нашого суспільства.

Сьогодні, провідні науковці, зокрема Ю. Чорноморець, стверджують, що релїгійний чинник стане важливою ланкою об'єднання усього українського суспільства. Націоналістичні гасла часто подобаються одним і дратують інших, адже територія України велика й тривалий час була розділена між різними, інколи ворогуючими імперіями. Тому релїгійні слова молитви, звернені до Всевишнього Бога, який не має партійної належності, не викликають людського супротиву (Novorun, 2016: 290). Крім того, саме Церква користується сьогодні найвищим ступенем довіри в населення, повною мірою присутня в усіх містах та селах України й виконує переважно конструктивну та миротворчу функцію. Усунення політичного протистояння між українсько-орієнтованими церквами якраз і стане основою помісності новоутвореної української церкви. Більшість науковців, громадських діячів та керівництво держави переконані в майбутніх серйозних трансформаціях і в УПЦ Московського патріархату. Сьогодні спостерігаємо перші переходи та перереєстрації статутів громад. Цей процес у найближчому майбутньому набудуватиме все більших обертів. Це сприятиме швидкому утвердженню новоствореної ПЦУ на світовій арені.

Нова Помісна Українська церква постала через низку об'єктивних історичних обставин. Однією з них є відновлення історичної справедливості, якої український народ прагнув ще з часів Богдана Хмельницького.

Нового дихання ця ідея набула після 1991 р. на хвилях національного відродження. Шлях до самоутвердження та релігійної самоідентифікації української нації, як світового православного народу неминуче лежить через утвердження власної церкви. Фундаментальну роль у створенні ПЦУ відіграла й нинішня українська влада та особисто Президент П. Порошенко. Крім того, головним ідеологом процесу був Вселенський патріарх.

Ключову роль у становленні нової автокефальної церкви в Україні відіграла держава. У попередніх розділах ми зверталися до питання державно-церковних відносин та політичного впливу на процес автокефалізації. Україна не стала винятком. Активна позиція керівництва країни та особисто президента П. Порошенка зумовили ініціювання Вселенським патріархом надання Томосу Українській церкві. Одним із перших офіційних документів стало Звернення Верховної Ради України від 16 червня 2016 р. до Вселенського Патріарха Константинопольського з проханням визнати автокефалію Української Православної Церкви, сприяти подоланню внутрішніх розділень серед українських православних, визнати нечинним акт 1686 р., за яким Київська православна митрополія фактично переходила під владу Московського патріарха (Sanderson, 2005: 173).

Упродовж 2016–2019 р.р. було проведено низку зустрічей та ухвалено кілька офіційних документів – «Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні», «Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні». Без участі держави на міжнародній політичній арені підписання Томосу могло б відтермінуватися на невизначений період. Крім того, влада й надалі сприяє зміцненню авторитету нової церкви. Про це свідчать офіційні делегації й візити українських посадовців до очільників Помісних церков. Одним із останніх відбувся візит Прем'єр-міністра Д. Шмигала до Грузинського патріарха Іллі II, який відбувся 3 червня 2021 р. у резиденції ієрарха. На цій та подібних зустрічах порушується головне питання – найшвидше визнання Помісними церквами Православної церкви України та внесення її до загального диптиху. Насамперед це питання утвердження самобутності української нації, її повної незалежності і, врешті-решт, міжнародного престижу. Отже, сьогодні Українська держава відіграла значну роль у становленні незалежної української церкви, що прямо впливає на національну безпеку та цілісність нашої території.

Події на сході України лише загострили «протистояння патріархатів». Російська православна церква, яка представлена в країні Українською православною церквою, формує світоглядні погляди мільйонів українців. Ідеї «русского мира» та «триєдиної Русі» відкрито пропагуються з амвона. Провідні вітчизняні науковці (В. Єленський, А. Колодній, Л. Филипович, Ю. Чорноморець) однозначно стверджують, що війни на сході країни сприяла присутність РПЦ в Україні. Часто діяльність священнослужителів східного регіону несе відверто деструктивний елемент і гальмує припинення конфлікту.

Насправді гібридна війна РФ проти України розпочалася ще до 2014 р. Свою історію вона бере ще з 1991 р., коли Москва активно розпочала протидіяти Собору Української православної церкви, який проголосив про необхідність автокефалії (Rudych, 2002: 307). За роки незалежності, які збіглися зі служінням митрополита Володимира (Сабодана) українська церква неодноразово висловлювала бажання бути незалежною, але всі ці пориви відразу ж присікалися. Це вже прихована війна, протидія всьому українському та національному. Відкритою військовою агресією стала вже під час анексії Криму, але свідомо частина української ієрархії в складі УПЦ МП відчувала тиск набагато раніше.

Сьогодні, в оновленій Україні, відбувається активний процес формування громадянського суспільства. Велика роль у цьому процесі належить Церкві. В умовах нових реалій Церква активно сприяє процесу духовного й національного відродження, розширює сферу свого соціального служіння. Неупереджений аналіз релігійної ситуації в Україні свідчить, що за наявності доброї волі церков і політичної волі державної влади негативні тенденції церковно-релігійних процесів можна подолати, і Церква в Україні буде відігравати притаманну їй роль потужної інституції громадянського суспільства. На новому етапі суспільного розвитку, пов'язаному з формуванням громадянського суспільства та правової держави, постає потреба розробки та впровадження нових концептуальних засад державно-церковних відносин.

Висновки («Conclusion»). Формування догматично-канонічного ладу християнства відбувалось в умовах жорсткої боротьби за лідерство (очевидно і за вплив) між древніми кафедрами – римською, олександрійською, антиохійською та константинопольською. Однак, сьогодні геополітичний вимір та світова кон'юнктура змінила вектор протистояння на Москва-Константинополь. Поступово сформувався два протилежні табори Помісних церков, які провадять власну церковну політику.

З огляду на вищезазначене, новопроголошена і вже незалежна Українська церква має значний потенціал. Це історичний виклик: чи зможе вона згуртувати суспільство, чи буде привабливою для молоді, чи відійдуть на другий план внутрішні ієрархічні міжусобиці та «боротьба за сфери впливу», що вже століттями не дозволяють бути єдиними і незалежними. Час допоможе розсудити, але сьогодні як ніколи Київська церква отримала великий кредит довіри в очах Вселенського патріарха. Сьогодні необхідно об'єднатися заради майбутнього визнання українського статусу іншими Помісними церквами. Консолідована Київська митрополія може стати найбільшою національною православною церквою світу, що значно змінить баланс у структурі Вселенського православ'я. Це є основною причиною супротиву РПЦ та окремих Помісних церков українському об'єднанню.

Список використаних джерел:

1. Гергелюк М. Канонічні та еклезіологічні засади автокефального устрою церков у структурі Вселенського православ'я: історичний контекст : дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук спец. 09.00.11. Чернівці, 2014. 199 с.

2. Говорун С. Теоретичні засади православної еклезіології у її історичному розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д. філософ. наук спец. 09.00.14. Київ, 2019. 623 с.
3. Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016. Київ: Відкритий Православний Університет Святої Софії Премудрості, ДУХ І ЛІТЕРАТУРА, 2016. 112 с.
4. Олександр (Драбинко), митрополит. Українська Церква: шлях до автокефалії. До дискусії навколо канонічного статусу, богослужбової мови та історії Української Церкви. Київ: Фонд пам'яті Блаженнішого Митрополита Володимира, ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 684 с.
5. Рудич Ф. (керівник), Балабан Р., Дергачов О. та ін. Україна у сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: монографія. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Київ: МАУП, 2002. 487с
6. Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. Київ: Світ Знань, 2004. 912 с.
7. Ishchuk N., Sagan O. Confrontation of Orthodox Churches in Modern Ukraine: Reasons, Trends and Prospects of Reconciliation. Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 40: Iss. 3, Article 4. P. 8–33.
8. Hovorun C. Is the Byzantine «Symphony» Possible in Our Days? *Journal of Church and State*. January 2016. P. 280–296.
9. Lucian N. Leustean. Orthodoxy and Political Myths in Balkan National Identities. *National Identities 10*. №. 4 (2008). P. 421–432.
10. Papkova I. The Orthodox Church and Russian Politics. New York: Oxford University Press, 2011. 265 p.
11. Politics and Religion in Central and Eastern Eutope: Traditions and Transitions. Edited by William H. Swatos. Westport: Praeger Publishers, 1994. 230p.
12. Sanderson C. W. Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern orthodox church. University of Maryland, College Park, 2005. 196 p.
13. Stan L. Religion and Politics in Post-Communist Romania. Oxford: Oxford University Press, 2007. 270 p.
14. Tunick M. Religious Freedom and Toleration: A Liberal Pluralist Approach to Conflicts over Religious DisplaysGet access. *Journal of Church and State*. Volume 64. Issue 2. Spring 2022. P. 280–300.

References:

1. Herhelyuk M. (2014). Kanonichni ta ekleziolohichni zasady avtokefal'noho ustroyu tserkvy u strukturi Vselens'koho pravoslav'ya: istorychnyy kontekst. [Canonical and ecclesiological foundations of the autocephalous organization of churches in the structure of Universal Orthodoxy: historical context]. (PhD dissertation). Chernivtsi. 199 s. [in Ukrainian].
2. Hovorun, S. (2019). Teoretychni zasady pravoslavnoyi ekleziolohiyi u yiyi istorychnomu rozvytku [Theoretical foundations of Orthodox ecclesiology in its historical development]. (Doctor dissertation). Kiev, 623 s. [in Ukrainian].
3. Dokumenty Svyatoho i Velykoho Soboru Pravoslavnoyi Tserkvy. Kryt. (2016). Kiev. 112 s. [in Ukrainian].
4. Oleksandr (Drabynko), mytropolyt. (2018). Ukrayins'ka Tserkva: shlyakh do avtokefaliyi. *Do dyskusiyi navkolo kanonichnoho statusu, bohosluzhbovoyi movy ta istoriyi Ukrayins'koyi Tserkvy* [Ukrainian Church: the path to autocephaly]. – Kiev. DUKH I LITERA. 684 s. [in Ukrainian].
5. Rudych F., Balaban R., Derhachov O. (2002). Ukrayina u suchasnomu heopolitychnomu prostori: teoretychnyy i prykladnyy aspekty: monohrafiya [Ukraine in the modern geopolitical space: theoretical and applied aspects] monograph. Kiev: MAUP. 487 s. [in Ukrainian].
6. Sahan O. (2004). Vselens'ke pravoslav'ya: sut', istoriya, suchasnyy stan [Ecumenical Orthodoxy: essence, history, current state]. Kyiv. 912 s. [in Ukrainian].
7. Ishchuk N., Sagan O. (2020). Confrontation of Orthodox Churches in Modern Ukraine: Reasons, Trends and Prospects of Reconciliation. Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 40: Iss. 3, Article 4. P. 8–33. [in English].
8. Hovorun C. (2016). Is the Byzantine «Symphony» Possible in Our Days? *Journal of Church and State*. P. 280–296 [in English].
9. Lucian N. Leustean. Orthodoxy and Political Myths in Balkan National Identities. *National Identities 10*. №. 4 (2008). P. 421–432 [in English].
10. Papkova I. (2011) The Orthodox Church and Russian Politics. New York: Oxford University Press. 265 s. [in English].
11. Politics and Religion in Central and Eastern Eutope: Traditions and Transitions. (1994). Edited by William H. Swatos. Westport: Praeger Publishers. 230 p. [in English].
12. Sanderson S. W. (2005). Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern orthodox church. University of Maryland, College Park. 196 p. [in English].
13. Stan L. (2007). Religion and Politics in Post-Communist Romania. Oxford: Oxford University Press. 270 p. [in English].
14. Tunick M. (2022). Religious Freedom and Toleration: A Liberal Pluralist Approach to Conflicts over Religious DisplaysGet access. *Journal of Church and State*. Volume 64. Issue 2. P. 280–300. [in English].